

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2020. gada 18. septembrī

lietā Nr. 2019-32-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Ineta Ziemeļe, tiesneši Sanita Osipova, Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs,

pēc Jura Krasovska konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2020. gada 20. augusta tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 49.² panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam un 96. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2012. gada 13. decembrī pieņēma likumu “Grozījumi Latvijas Sodū izpildes kodeksā”, kas stājās spēkā 2013. gada 11. janvārī. Ar šo likumu Latvijas Sodū izpildes kodekss (turpmāk – Kodekss) tika papildināts ar 49.² pantu. Saskaņā ar šā panta pirmo daļu “[n]otiesātais, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, ar rakstveida iesniegumu brīvības

atņemšanas iestādes priekšniekam var lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju līdz piecām diennaktīm sakarā ar tuva radnieka nāvi vai smagu slimību, kas apdraud slimā dzīvību”.

2. Pieteikuma iesniedzējs – Juris Krasovskis (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Kodeksa 49.² pirmā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta otrajam teikumam un 96. pantam.

Pieteikuma iesniedzējs izcieš brīvības atņemšanas sodu slēgta cietuma soda izciešanas režīma vidējā pakāpē. 2019. gada 8. jūnijā mirusi viņa māte, un sakarā ar to viņš 10. jūnijā vērsies pie ieslodzījuma vietas priekšnieka ar iesniegumu, lūdzot iespēju atvadīties no mirušās radnieces. 2019. gada 13. jūnijā Pieteikuma iesniedzējs saņēmis ieslodzījuma vietas priekšnieka mutvārdu atbildi, ka atļauja netiek dota, turklāt mātes bēres jau esot notikušas. Ieslodzījuma vietas priekšnieks neesot sniedzis Pieteikuma iesniedzējam rakstveida atbildi arī pēc atkārtota lūguma to sniegt.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētā norma viņam – ieslodzītajam, kas izcieš sodu slēgta cietuma soda izciešanas režīma vidējā pakāpē, – liegusi tiesības lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietu sakarā ar tuva radnieka nāvi vai smagu slimību. Apstrīdētā norma esot vienīgā norma, kas regulē šādas situācijas un noteic, ka īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju var vienīgi tie notiesātie, kuri sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem.

2.1. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētā norma, neļaujot viņam apmeklēt tuvas radnieces bēres, ierobežojusi viņa tiesības uz ģimenes dzīvi, kas aizsargātas ar Satversmes 96. pantu. Pieteikuma iesniedzēja saikne ar viņa māti esot aizsargāta ar šīm tiesībām. Apstrīdētā norma liegusi viņam apmeklēt paša tuvākā cilvēka bēres. Pieteikuma iesniedzējs piekrīt, ka apstrīdētajā normā paredzētais pamattiesību ierobežojums formāli noteikts ar likumu, taču šī norma neatbilstot augstāka juridiska spēka normai – diskriminācijas aizlieguma

principam. Ciktāl apstrīdētā norma liedz īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju notiesātajiem, kas izcieš brīvības atņemšanas sodu slēgtā cietuma vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, tās mērķis esot saistīts ar soda izpildes mērķi – sabiedrības drošības aizsardzību. Apstrīdētā norma esot piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo nodrošinot to, ka notiesātie ir izolēti no sabiedrības.

Tomēr apstrīdētā norma neesot nepieciešama leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo pastāvot vairāki alternatīvi un mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem varot sasniegt leģitīmo mērķi. Attiecībā uz to notiesāto grupām, kuri drīkst īslaicīgi pamest ieslodzījuma vietu, Kodekss paredzot, ka katrā konkrētajā gadījumā veicams individuāls izvērtējums, lai noteiktu, vai šāda atļauja dodama. Šādu kārtību varētu attiecināt arī uz pārējiem notiesātajiem. Būtu pieļaujams arī tas, ka notiesātajiem, kas izcieš sodu slēgtos cietumos vai daļēji slēgtu cietumu soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, likumdevējs noteiktu stingrākus kritērijus, tomēr atstājot individuāla izvērtējuma iespējamību. Neesot pamatots uzskats, ka visi iepriekš minētie notiesātie radītu sabiedrības drošībai lielāku apdraudējumu nekā notiesātie, kas izcieš sodu daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē vai atklātajā cietumā. Par alternatīvu līdzekli būtu uzskatāma arī atļauja īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādi tās darbinieka vai policijas darbinieka pavadībā.

Būtu apsverama arī iespēja normatīvajā regulējumā nostiprināt to jau pastāvošo praksi, ka notiesātajam, kas nedrīkst pamest ieslodzījuma vietas teritorijā. Tomēr šāda iespēja nebūtu piemērota alternatīva tiesībām apmeklēt tuva radnieka bēres, jo tāpat ierobežojot ieslodzīto tiesības ierasties uz bērēm. Varot būt tā, ka mirušā tuviniekiem nav iespējams nogādāt mirušo brīvības atņemšanas vietā, turklāt bērēm esot svarīga rituāla nozīme un piedalīšanos tajās neesot iespējams aizvietot ar atvadīšanos no mirušā radnieka brīvības atņemšanas vietas teritorijā.

Apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums neesot atbilstošs. Vispār neļaujot ieslodzītajam atvadīties no mirušā radnieka, tiesības uz ģimenes dzīvi tiekot ietekmētas pašā to būtībā. Pilnīgs aizliegums notiesātajam atstāt brīvības

atņemšanas iestādes teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi esot pretrunā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru un Eiropas cietumu noteikumiem. Arī Satversmes tiesa iepriekš norādījusi, ka pienākums apbedīt mirušu cilvēku visupirms gulstas uz tā tuviniekiem. Aizliegums pēdējo reizi redzēt tuvinieku neesot attaisnojams ar abstraktu sabiedrības drošības interesi.

2.2. Apstrīdētā norma paredzot atšķirīgu attieksmi pret dažādu dzimumu ieslodzītajiem. Tā kā sievietes neizcieš sodu slēgtā cietumā, viņu tiesības īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu esot plašākas. Tas esot pretrunā ar Satversmes 91. panta otrajā daļā ietvertu diskriminācijas aizlieguma principu.

Vīrieši un sievietes, kas notiesāti par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, kontekstā ar tiesībām uz ģimenes dzīves neaizskaramību atrodies salīdzināmos apstākļos. Vīrieši un sievietes, kas notiesāti par viena un tā paša smaguma nozieguma izdarīšanu, soda izciešanu uzsākot dažādās soda izciešanas režīma pakāpēs, un līdz ar to apstrīdētā norma radot atšķirīgu attieksmi pret šīm grupām. Ja Pieteikuma iesniedzēja vietā būtu sieviete, viņa sodu izciestu daļēji slēgtā cietumā un tādēļ drīkstētu lūgt atļauju īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu.

Atšķirīgā attieksme esot noteikta ar likumu formālā, bet ne materiālā nozīmē, jo esot pretrunā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā “Ēcis pret Latviju”. Apstrīdētās normas radītajai atšķirīgajai attieksmei, tāpat kā atšķirīgajai attieksmei soda izciešanas režīma noteikšanā, neesot objektīva un saprātīga pamata. Ja sieviešu tiesību aizsardzība tiktu atzīta par šādu pamatu, tad ar apstrīdēto normu attiecīgais mērķis varētu tikt sasniegts. Papildus iepriekš minētajiem alternatīvajiem leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļiem Pieteikuma iesniedzējs min jebkura notiesātā – neatkarīgi no dzimuma – tiesības lūgt iespēju īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu. Apstrīdētā norma neesot sabiedrības interesēs, jo ierobežojot notiesāto vīriešu sociālo reintegrāciju sabiedrībā.

2.3. Satversmes tiesai sniegtajos papildu paskaidrojumos Pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdēto normu attiecībā uz viņu par spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās dienas jeb 2019. gada 8. jūnija, lai Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā varētu tikt risināts jautājums par nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšanu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu.

Saeima atbildes rakstā norādījusi, ka jautājums par to notiesāto, kuri sodu izcieš slēgtajā cietumā, tiesībām sakarā ar tuva radnieka nāvi īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju tika apspriests 13. Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas (turpmāk – Komisija) 2020. gada 14. janvāra sēdē. Komisija esot nolēmusi, ka ar apstrīdēto normu paredzētā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus ir iespējams sasniegt ar pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

2020. gada 10. martā Tieslietu ministrija iesniegusi Komisijai ierosinājumus par nepieciešamajiem grozījumiem Kodeksā un Apcietinājumā turēšanas kārtības likumā. Saeimas sniegtajos papildu paskaidrojumos norādīts, ka 2020. gada 23. jūnijā stājušies spēkā grozījumi Kodeksā, atbilstoši kuriem Kodekss papildināts ar 49.⁴ pantu. Šī norma paredzot jebkura notiesātā tiesības atvadīties no miruša radnieka ieslodzījuma vietas teritorijā. Tādējādi apstrīdētās normas saturs esot mainījies pēc būtības un tā vairs neliedzot notiesātajiem, kas sodu izcieš slēgtajā cietumā, tiesības atvadīties no mirušā tuvinieka.

Šādi Kodeksa grozījumi piedāvāti, citstarp ņemot vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā “Ēcis pret Latviju” un Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2018-25-01. Regulējumam, kas tiesības lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju paredz ierobežotam notiesāto lokam, esot leģitīms mērķis – sabiedrības drošības aizsardzība. Tomēr pastāvēt notiesāto un apcietināto personu pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis šā mērķa sasniegšanai.

2020. gada februārī tiesības lūgt iespēju atvadīties no miruša radnieka esot bijušas 343 notiesātajiem, kas izcieš sodu daļēji slēgta cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. Savukārt jaunais regulējums būtiski paplašināšot šo personu loku, atļaujot lūgt iespēju no miruša radnieka atvadīties 2441 notiesātajam un

941 apcietinātajam, proti, visiem notiesātajiem un apcietinātajiem. Turklāt šis regulējums esot piemērojams arī tiem notiesātajiem, kuri saskaņā ar apstrīdēto normu var lūgt piešķirt viņiem tiesības īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, bet kuru lūgums ticis noraidīts.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu.

Ministrija norāda, ka par smaga un sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu ar brīvības atņemšanu notiesātie pilngadīgie vīrieši tiesības lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādi, lai apmeklētu tuva radnieka bēres, iegūst tad, kad viņi, virzoties soda progresīvās izpildes sistēmā, ir nonākuši līdz daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajai pakāpei. Tas varot notikt tikai pēc tam, kad izciesta vismaz puse no piespriešā soda. Sievietes, kas notiesātas par tādu pašu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, šajā soda izciešanas režīma pakāpē varot nonākt jau pēc vienas piespriešā soda ceturtdaļas izciešanas. Tomēr esot jāņem vērā, ka izciestā soda daļa nav vienīgais kritērijs, kas tiek ņemts vērā, izlemjot jautājumu par notiesātā virzību soda progresīvās izpildes sistēmā. Tādējādi pēc Kodeksā noteiktās piespriešā soda daļas izciešanas turpmākais soda izciešanas režīms esot atkarīgs no paša notiesātā.

Arī notiesātā nonākšana attiecīgajā soda izciešanas režīma pakāpē nenozīmējot to, ka viņam jebkurā attiecīgajā gadījumā tiks dota atļauja īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādi. Šāds lūgums tiekot izvērtēts atbilstoši noteiktiem kritērijiem, lai sargātu sabiedrības drošību.

Apstrīdētās normas nepieciešamība esot izrietējusi no tiesu prakses, jo iepriekš Kodekss paredzējis ieslodzīto tiesības īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu, bet neesot precizējis šāda lēmuma pieņemšanas kritērijus.

Ministrija piekrīt Saeimas argumentam, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama, jo Tieslietu ministrija iesniegusi Komisijai priekšlikumu papildināt Kodeksu ar normu, kas paredz notiesāto tiesības atvadīties no miruša radnieka ieslodzījuma vietas teritorijā.

5. Pieaicinātā persona – Ieslodzījuma vietu pārvalde – uzskata, ka tiesvedība izskatāmajā lietā ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu.

Komisija 2020. gada 14. janvāra sēdē esot nolēmusi, ka nepieciešams sagatavot grozījumus Kodeksā, paredzot iespēju tādu personu, kuras sodu izcieš slēgtajā cietumā, pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Par šādu mazāk ierobežojošu līdzekli esot uzskatāms Kodeksa 49.⁴ pants, kas noteic, ka notiesātais ar rakstveida iesniegumu brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam var lūgt atļauju atvadīties no mirušā radnieka brīvības atņemšanas iestādes teritorijā brīvības atņemšanas iestādes pārstāvja klātbūtnē. Tādējādi visiem ieslodzītajiem neatkarīgi no soda izciešanas režīma tikšot dota iespēja atvadīties no miruša radnieka ieslodzījuma vietas teritorijā. Tātad līdz ar šīs normas stāšanos spēkā apstrīdētās normas saturs jau pirms Satversmes tiesas sprieduma pasludināšanas būšot mainījies pēc būtības un tā vairs nelieģšot notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtajā cietumā, tiesības atvadīties no mirušā tuvinieka.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam un Satversmes 96. pantam.

Apstrīdētās normas satversmība esot aplūkojama, vērtējot tās atbilstību Satversmes 91. panta otrajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 96. pantu.

Esot tiesisks pamats tam, ka atrašanās brīvības atņemšanas vietā jau pati par sevi ierobežo personas iespējas netraucēti baudīt savas tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību. Tomēr ierobežojumiem, kas noteikti attiecībā uz ieslodzītajām personām, vajagot būt samērīgiem un nevajadzētu būt stingrākiem par to, kas ir absolūti nepieciešams mērķim, kura sasniegšanai tie paredzēti. Tiesību uz ģimenes dzīvi kontekstā cietuma administrācijai esot jāsniedz atbalsts ieslodzītā komunikācijai ar ģimeni. Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru visos gadījumos, kad vien tas iespējams, ieslodzītajam vajagot atļaut vai nu konvoja pavadībā, vai patstāvīgi atstāt

ieslodzījuma vietu, lai apmeklētu slimu tuvinieku vai piedalītos bērēs vai arī citu humānu iemeslu dēļ. Turklāt ģimenes saišu uzturēšana esot būtisks līdzeklis visu ieslodzīto sociālās reintegrācijas un rehabilitācijas atbalstīšanai neatkarīgi no viņu dzimuma. Īslaicīga ieslodzījuma vietas atstāšana esot uzskatāma par vienu no līdzekļiem, kas veicina visu ieslodzīto sociālo reintegrāciju.

Dzimums esot uzskatāms par vienu no Satversmes 91. pantā paredzētajiem aizliegtajiem diskriminācijas kritērijiem. Diskriminācijas aizliegums esot attiecināms arī uz sodu izpildi.

Ja nav konstatēti papildu apstākļi, piemēram, grūtniecība, tad personas, kas izdarījušas vienāda smaguma vai veida noziedzīgus nodarījumus, atrodoties salīdzināmos apstākļos neatkarīgi no to dzimuma. Saskaņā ar Kodeksu vīriešiem, kas notiesāti par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem, salīdzinājumā ar sievietēm, kas notiesātas par tāda paša smaguma noziegumu izdarīšanu, soda progresīvās izpildes ietvaros esot jāizcieš daudz lielāka daļa no piemērotā soda, pirms tiem rodas iespēja pretendēt uz daļēji slēgta cietuma soda izciešanas režīma augstāko pakāpi. Tikai šajā pakāpē ieslodzītajiem rodoties tiesības lūgt atļauju īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu. Tādējādi no apstrīdētās normas izrietot, ka pret vienādos un salīdzināmos apstākļos esošām notiesātajām sievietēm un vīriešu dzimuma personām tiek pieļauta atšķirīga attieksme. Šī atšķirīgā attieksme tiekot pamatota ar dzimuma kritēriju.

Kaut arī dažādi starptautiskie dokumenti izvirza prasības, kas jāņem vērā, izpildot brīvības atņemšanas sodu sievietēm, iespēja saņemt atļauju īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu sakarā ar tuvinieka zaudējumu neesot saistāma ar sievietēm īpašo aizsardzību un viņu specifisko vajadzību nodrošināšanu. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa spriedumā lietā “Ēcis pret Latviju” norādījusi, ka vispārējs aizliegums vīriešiem atstāt cietumu, lai apmeklētu tuvinieka bēres, neveicina to, ka tiktu ņemtas vērā ieslodzīto sievietēm īpašās vajadzības.

Tiesības uz privāto dzīvi negarantējot ieslodzītajam beznosacījuma tiesības īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu, lai piedalītos radnieka bērēs. Tomēr katrs šāds lūgums esot jāizvērtē pēc būtības. Ja normatīvajos aktos nav paredzēta iespēja katrā individuālā gadījumā izvērtēt ieslodzītā lūgumu atļaut viņam

apmeklēt tuvinieka bēres, tad sabiedrības un konkrētā indivīda intereses neesot līdzsvarotas. Tādējādi automātisks aizliegums personām, kuras atrodas slēgta tipa cietumā un daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, apmeklēt tuvinieku bēres esot uzskatāms par nesamērīgu. Sabiedriskās drošības apdraudējumu varot novērst ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, proti, individuāli izvērtējot katru situāciju un katru konkrēto notiesāto, bet ne vispār liedzot kādai notiesāto grupai pieeju attiecīgajām tiesībām.

Pozitīvi esot vērtējams regulējums, kas ļautu visiem ieslodzītajiem lūgt iespēju atvadīties no miruša radnieka ieslodzījuma vietas teritorijā. Tomēr bažas radot šā regulējuma praktiskā piemērojamība. Ja mirušais ieslodzījuma vietas teritorijā ir jānogādā citiem tuviniekiem, tas varētu arī nenotikt finansiālu vai citu iemeslu dēļ. Nevienam neesot pienākuma nogādāt vai atļaut nogādāt uz cietumu sava tuvinieka mirstīgās atliekas, lai no mirušā varētu atvadīties cits tuvinieks. Tādējādi minētais regulējums neatrisināšot to situāciju, kad atsevišķai notiesāto grupai nav iespēju prasīt atļauju atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, lai apmeklētu tuvinieka bēres. Tādēļ šāds regulējums atbalstāms vienīgi tiktāl, ciktāl tas paredzēts kā papildu iespēja gadījumos, kad pēc ieslodzītās personas tuvinieka nāves vispārējā kārtībā, ņemot vērā individuālu izvērtējumu, tiek konstatēti apstākļi, kas nepieļauj iespēju, ka šis ieslodzītais apmeklētu tuvinieka bēres.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Cilvēktiesību centrs – norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam un Satversmes 96. pantam.

Apstrīdētā norma neparedzot personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, tiesības lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi vai smagu slimību. Tādējādi esot secināms, ka šīm personām šādu tiesību nav. Neesot pamata brīvības atņemšanas soda izpildi papildināt ar elementiem, kas nav saistīti ar kriminālsoda izpildes mērķiem.

Tāpat neesot pareizi radīt notiesātajiem iespaidu, ka valsts pret tiem neizturas cienpilni.

Tiesības atvadīties no tuva radnieka tā nāves vai smagas slimības gadījumā esot tiesību uz privāto dzīvi aspekts. Šīs tiesības esot dzimumneitrālas, jo radnieka nāve vienlīdz skarot vīriešus un sievietes. Valsts arī nebūtu tiesīga vērtēt personas patieso saikni ar konkrēto radnieku.

Kaut arī apstrīdētā norma ir vērsta uz sabiedrības drošības aizsardzību, esot pieejami samērīgāki līdzekļi šā leģitīmā mērķa sasniegšanai, piemēram, ieslodzītās personas konvojēšana uz atvadīšanās vietu. Katrā gadījumā būtu vērtējams samērīgums starp personas tiesībām uz privāto dzīvi un sabiedrības drošību, nevis piemērojams vispārējs aizliegums noteiktām ieslodzīto grupām īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu. Arī atvadīšanās no mirušās personas ieslodzījuma vietā varētu tikt uzskatīta par samērīgāku līdzekli nekā tas, kas ietverts apstrīdētajā normā, ja atvadīšanās notiktu, ievērojot privātuma vajadzības.

Apstrīdētā norma nostādot vīriešus, kas sodu izcieš slēgtā cietumā, mazāk labvēlīgā situācijā nekā sievietes, kas izdarījušas tādas pašas noziedzīgus nodarījumus. Tādēļ Satversmes tiesas atziņas, kas ietvertas spriedumā lietā Nr. 2018-25-01, vajadzētu piemērot arī apstrīdētās normas kontekstā.

8. Picaicinātā persona – Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes asoc. prof. Dr. iur. Solvita Olsena – norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam un Satversmes 96. pantam.

Valdošajam principam attieksmē pret ieslodzītajiem vajadzētu būt tādām, ka ir veicināma ieslodzīto sazināšanās ar ārpusauli. Saskaņā ar Eiropas Padomes Ministru komitejas Eiropas cietumu noteikumiem ieslodzītajiem esot jāļauj apmeklēt piederīgo bēres, ja vien tas iespējams bez nozīmīgiem drošības riskiem un ir pieejami tam nepieciešamie resursi. Tā kā Pieteikuma iesniedzēja gadījumā netika izskatīts jautājums, vai pastāv kādi apsvērumi, kuru dēļ varētu attaisnot liegumu piedalīties mātes bērēs, šāds liegums esot pārkāpis Pieteikuma iesniedzēja tiesības uz privāto dzīvi.

Apstrīdētā norma neatbilstot arī dzimumu vienlīdzības principam. Pieteikuma iesniedzēja situācijā vajadzējis piemērot Eiropas Cilvēktiesību tiesas secinājumus lietā “Ēcis pret Latviju” par nepieciešamību nodrošināt sieviešu un vīriešu vienlīdzību gadījumos, kad ieslodzītajam nepieciešams apmeklēt tuvinieka bēres. Tomēr šie secinājumi neesot ņemti vērā.

Saeima norādījusi, ka ieslodzītajiem ir iespēja lūgt atļauju atvadīties no miruša tuvinieka brīvības atņemšanas iestādes teritorijā, taču šāds mehānisms neatbilstot Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai. Saskaņā ar šīs tiesas judikatūru ieslodzītās personas tuva radnieka bērnu gadījumā vienmēr esot jāvērtē, vai konkrētajam ieslodzītajam var ļaut īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu. Saeimas norādītais regulējums neparedzot individuālu visu leģitīmo interešu izvērtējumu un neļaujot panākt konkrētajai situācijai atbilstoša lēmuma pieņemšanu, turklāt nerespektējot bērnu kā sabiedriski svarīga kultūras un reliģiska rituāla nozīmi Latvijā. Turklāt neesot skaidrs, vai citi mirušā tuvinieki piekristu segt ar mirstīgo atlieku transportēšanu uz ieslodzījuma vietu saistītās izmaksas, kā arī tas, vai ieslodzījuma vieta spētu garantēt pietiekamu privātumu, ieslodzītajam atvadoties no mirušā radnieka.

Lemjot par tiesvedības izbeigšanu lietā, Satversmes tiesai esot jāņem vērā Pieteikuma iesniedzēja tiesību aizsardzības iespējas.

Secinājumu daļa

9. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – lūdz izbeigt tiesvedību lietā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktu, jo 2020. gada 23. jūnijā stājušies spēkā grozījumi Kodeksā, ar kuriem Kodekss papildināts ar 49.⁴ pantu. Saskaņā ar šiem grozījumiem esot mainījies apstrīdētās normas saturs. Arī Tieslietu ministrija un Ieslodzījuma vietu pārvalde norāda, ka tiesvedība lietā izbeidzama šā paša iemesla dēļ. Savukārt Pieteikuma iesniedzējs, tiesībsargs, Latvijas Cilvēktiesību centrs un pieaicinātā persona Solvita Olsena uzskata, ka minētie grozījumi nemaina apstrīdētās normas būtību un tādēļ tiesvedība lietā turpināma.

Ja lietā ir izteikti argumenti, kas varētu būt pamats tiesvedības izbeigšanai, tie jāizvērtē visupirms (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-22-01 12. punktu*).

2020. gada 23. jūnijā stājās spēkā Kodeksa grozījumi un likums tika papildināts ar jaunu normu – 49.⁴ pantu. Saskaņā ar šo normu jebkurš notiesātais ar rakstveida iesniegumu brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam var lūgt atļauju atvadīties no miruša radnieka brīvības atņemšanas iestādes teritorijā brīvības atņemšanas iestādes pārstāvja klātbūtnē. Tādējādi šī norma paredz ikviena notiesātā – gan tāda, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, gan tāda, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē vai slēgtā cietumā, – iespēju lūgt atvadīties no miruša radnieka brīvības atņemšanas iestādes teritorijā. Kodeksa 49.⁴ pants neparedz, ka notiesātais tuva radnieka nāves gadījumā varētu atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju.

Ar Kodeksa 49.⁴ pantu likumdevējs ir paredzējis notiesātajiem iespēju atvadīties no miruša radnieka brīvības atņemšanas iestādes teritorijā, bet arī pēc šīs normas stāšanās spēkā notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, nebūs paredzēta iespēja sakarā ar tuva radnieka nāvi īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju. Tādējādi, lai noskaidrotu, vai tiesvedība lietā ir izbeidzama, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai brīvības atņemšanas iestādes teritorijas atstāšana sakarā ar tuva radnieka bērēm ietilpst Satversmes 96. pantā noteikto pamattiesību tvērumā (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-11-01 9. punktu*).

Turklāt tad, ja lieta ir ierosināta uz konstitucionālās sūdzības pamata, par nepieciešamību turpināt tiesvedību tajā var liecināt tas, ka konstitucionālās sūdzības iesniedzējs ir lūdzis atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no kāda brīža pagātnē (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 5. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2008-06-01 5. punktu*). Satversmes tiesa norāda, ka izskatāmā lieta ir ierosināta uz konstitucionālās sūdzības pamata. Apstrīdētās

normas piemērošanas rezultātā Pieteikuma iesniedzējam radītas tiešas nelabvēlīgas sekas – noteikts aizliegums piedalīties mātes bērēs –, un viņš ir lūdzis šo normu atzīt par spēkā neesošu no tās piemērošanas brīža.

Līdz ar to pastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt.

Tādējādi tiesvedība izskatāmajā lietā ir turpināma.

10. Pieteikuma iesniedzējs lūdzis atzīt, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmei tādēļ, ka liedz notiesātajam, kas brīvības atņemšanas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi.

Apstrīdētā norma noteic, ka notiesātais, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, var lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju divos gadījumos – sakarā ar tuva radnieka nāvi vai smagu slimību, kas apdraud slimā dzīvību.

No pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzējs iebilst nevis pret visu apstrīdēto normu, bet tikai pret to, ka iespēja atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju tuva radnieka nāves gadījumā netiek attiecināta arī uz tiem notiesātajiem, kuri sodu izcieš slēgtā cietumā un daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē. Turklāt Pieteikuma iesniedzējs izteicis argumentus tieši par iespēju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādi sakarā ar tuva radnieka nāvi.

Ja pieteikumā apstrīdētā norma attiecas uz plašu atšķirīgu situāciju kopumu, Satversmes tiesai var būt nepieciešams precizēt, ciktāl tā izvērtēs šo normu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2012-15-01 9. punktu un 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 19. punktu*). Ņemot vērā pieteikumā minētos argumentus un citus lietas materiālus, secināms, ka lietas pamatjautājums ir par to, vai apstrīdētā norma, saskaņā ar kuru atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi var vienīgi tāds notiesātais, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma

soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, atbilst tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību un diskriminācijas aizlieguma principam.

Tādējādi Satversmes tiesai izskatāmajā lietā ir jāizvērtē apstrīdētā norma, ciktāl tā noteic, ka īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi var vienīgi tāds notiesātais, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem.

11. Ja ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 23. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka apstrīdētā norma liegusi viņam apmeklēt mātes bēres un tādējādi ierobežojusi viņa tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi. Apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais ierobežojums neesot samērīgs. Turklāt Pieteikuma iesniedzējs argumentē, ka sievietēm, kas notiesātas par tāda paša smaguma noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet sodu izcieš citā soda izpildes režīmā, apstrīdētā norma paredz tiesības īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu. Šāda situācija rodotos tādēļ, ka Kodekss vīriešiem un sievietēm, kas notiesāti par vienāda smaguma noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, paredz atšķirīgus soda izpildes režīmus.

No Pieteikuma iesniedzēja, Saeimas un pieaicināto personu argumentiem izriet, ka lietas pamatjautājums ir saistīts ar Satversmes 96. pantā ietvertajām tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību. Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam. Tas, vai lietā nepieciešams vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta otrajam teikumam, kurā ietverts diskriminācijas aizlieguma princips, ir atkarīgs no lietas pamatjautājuma atrisinājuma.

12. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. pantam.

Satversmes 96. pants noteic: “Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.”

Jēdziens “privātā dzīve” ir plašs un sevī ietver citstarp ģimenes dzīvi, kā arī mājokļa un korespondences neaizskaramību. Tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietver arī tiesības dibināt un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 8. un 10. punktu*). Personas privātā dzīve ir tā cilvēka eksistences sfēra, kurā indivīds kā saprātīga būtne un demokrātiskas tiesiskas valsts augstākā vērtība realizē savu brīvību. Šī brīvības realizācija ir personas autonomijas un pašnoteikšanās izpausme, kas veido attiecīgās personas privāto dzīvi (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 16. punktu*).

Satversmes 96. pantā konkretizētās tiesības ir nesaraujami saistītas ar Satversmes ievadā ietverto konstitucionālo aksiomu: Latvija kā demokrātiska tiesiska valsts balstās uz cilvēka cieņu un brīvību (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 16.1. punktu*). Savukārt Satversmes ievada piektā rindkopa noteic, ka Latvijas identitāti Eiropas kultūrtelpā veido [...] vispārcilvēciskās vērtības. Ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem. Šīs vispārcilvēciskās vērtības, tostarp cilvēka cieņa, noteic to, ka pēc cilvēka nāves viņš ir jāapbedī, un šis pienākums visupirms gulstas uz mirušā cilvēka tuviniekiem. Latvijā tradicionāli apbedīšana tiek veikta, mirušos cilvēkus apglabājot kapsētās. Tāpat jāatzīmē, ka konstitucionālā vērtība – cilvēka cieņa – nozīmē, ka arī pēc cilvēka nāves pret viņa ķermeni ir jāizturas ar cieņu, tostarp, cik iespējams, ņemot vērā aizgājēja pēdējo gribu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2018-08-03 11. punktu*).

Tuva radnieka bērnu apmeklējums ļauj ne tikai atvadīties no mirušā, bet arī atdot viņam godu, pēdējā gaitā izvadot, stiprināt un attīstīt savus reliģiskos un filosofiskos uzskatus un pēc tuvinieka nāves rast mierinājumu kopā ar citiem tuviniekiem (*sk.: Gross R. The Psychology of Grief. London: Routledge, 2018,*

pp. 56–57). Reliģisku bērnu gadījumā bērnu ceremonija var ietvert arī reliģiskus rituālus, piemēram, Latvijas kultūras kanonā iekļauto mirušo ofīciju (sk.: *Boiki M. Mirušo ofīcijs Latgalē un Augšzemē. Pieejams: <https://kulturaskanons.lv/>*). Bēru rituāls sabiedrībā ir it īpaši nozīmīgs, tas uzskatāms par augstākās nozīmes kultūras notikumu (sk.: *Uzule L., Zelče V. Latviešu kapusvētki: identitātes rituāls. Rīga: Mansards, 2014, 25.–26. lpp.*). Sociāliem rituāliem ir simboliska un emocionāla nozīme, un tie tuviniekiem ļauj kopīgi izjust un izprast dzīves svarīgākos notikumus. Viens no šādiem rituāliem ir bēres. Tas ir komplekss psiholoģisks, sociāls un garīgs notikums.

Turklāt Satversmes tiesa ir secinājusi, ka brīvības atņemšanas soda izpildes mērķis ir tiesas spriedumā paredzētajā laikā efektīvi piemērot notiesātajam visus soda elementus, tādējādi nodrošinot viņa resocializāciju un tiesisku uzvedību pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas soda izciešanas (sk. *Satversmes tiesas 2011. gada 9. jūnija sprieduma lietā Nr. 2010-67-01 11.1. punktu*). Arī soda izpildes režīmam, kas tiek piemērots notiesātajam, ir jābūt vērstam uz to, lai notiesātajam veidotos sociāli pozitīva vērtību izpratne. Tādēļ persona, kas izcieš sodu ieslodzījuma vietā, saglabā savas pamattiesības, tostarp tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 9.1. punktu*).

Ieslodzījuma dēļ personas iespējas uzturēt kontaktus un attiecības ar citām personām samazinās (sk. *Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 10. punktu un 2019. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-25-01 26. punktu*). Tomēr, kā norādīts iepriekš, tuva radnieka bērnu apmeklējums ir saistīts ar personas privāto dzīvi, jo ietekmē personas iekšējo pasauli un vienlaikus veicina arī ģimenes locekļu savstarpējo attiecību uzturēšanu. Tādējādi arī uz ieslodzītajām personām ir attiecināmas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, kas citstarp ietver iespēju apmeklēt tuva radnieka bēres.

Taču tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, tostarp tuva radnieka bērnu apmeklēšana, nav absolūtas un var tikt ierobežotas. Turklāt ieslodzītie ir brīvības atņemšanas iestādei īpaši pakļautas personas. Iestādei īpaši pakļautas

personas institūtu raksturo atziņa, ka atsevišķas personu grupas, arī ieslodzītie, nonāk īpašā valsts iestāžu pakļautībā. Lai nodrošinātu iestādes darbību, īpaši pakļautajai personai var noteikt dažādus tiesību ierobežojumus (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 2013-18-01 11.1. punktu*). Tādēļ ir pieņemams tas, ka ieslodzīto personu tiesību ierobežojumi ir stingrāki nekā brīvībā esošām personām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 10. punktu*). Līdz ar to ieslodzījuma vietā esošas personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību nav tādas pašas kā brīvībā esošām personām un šīs personas tiesības sazināties ar ģimenes locekļiem un citām personām ir ierobežotas atbilstoši ieslodzījuma jēgai (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-07-0103 12. punktu*).

Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Satversmes 89. pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. No šā panta izriet, ka likumdevēja mērķis ir panākt Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām. Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo arī par konkretizācijas līdzekli, lai noteiktu demokrātiskas tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietverto pamattiesību aizsardzības samazināšanas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2016. gada 12. maija sprieduma lietā Nr. 2015-14-0103 15.1. punktu*).

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8. pantā noteiktas tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir skaidrojusi, ka tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietver sevī arī tiesības dibināt un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1992. gada 16. decembra sprieduma lietā “Niemiets v. Germany”, pieteikums Nr. 13710/88, 29. punktu un 2008. gada 25. novembra sprieduma lietā “Biriuk v. Lithuania”, pieteikums Nr. 23373/03, 34. punktu*). Savukārt tiesības uz ģimenes dzīvi nozīmē tiesības uzturēt attiecības ar ģimenes locekļiem (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību*

tiesas 2008. gada 17. jūlija sprieduma lietā “X v. Croatia”, pieteikums Nr. 11223/04, 36. punktu). Tāpat šī tiesa jau vairākkārt uzsvērusi: tiesības uz ģimenes dzīves neaizskaramību ietver arī aizturēto un apcietināto personu tiesības īslaicīgi pamest brīvības atņemšanas vietu, lai apmeklētu radnieku bēres, jo šādas tiesības citstarp palīdz stiprināt ģimenes saites (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 12. novembra sprieduma lietā “Ploski v. Poland”, pieteikums Nr. 26761/95, 32. punktu un 2019. gada 12. janvāra sprieduma lietā “Ēcis v. Latvia”, pieteikums Nr. 12879/09, 71. un 92. punktu).

Tādējādi tuva radnieka bērnu apmeklēšana ir būtiska personas autonomijas un pašnoteikšanās izpausme. Bēres citstarp ir ģimenes locekļu kolektīva atvadīšanās no mirušā un ļauj ne tikai atdot pēdējo godu mirušajam, bet arī nostiprināt ģimenes locekļu savstarpējās attiecības. Tādēļ tuva radnieka bērnu apmeklēšana ietilpst tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību tvērumā.

Līdz ar to Satversmes 96. pantā ietverto tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību tvērumā ietilpst tuva radnieka bērnu apmeklējums, kas attiecināms arī uz ar brīvības atņemšanu notiesātu personu.

13. Apstrīdētā norma noteic, ka tikai tāds notiesātais, kas brīvības atņemšanas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, var lūgt atļauju īslaicīgi pamest brīvības atņemšanas vietas teritoriju tuva radnieka nāves gadījumā. Savukārt notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, apstrīdētā norma liedz tādos pašos gadījumos īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju.

Līdz ar to apstrīdētā norma tādām notiesātajām, kas brīvības atņemšanas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, ierobežo Satversmes 96. pantā ietvertās pamattiesības.

14. Tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību var ierobežot, ja šāds ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, tam ir leģitīms mērķis un tas ir samērīgs.

Tādējādi, lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam, vispirms jāpārbauda, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, proti:

1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-24-01 11. punktu*).

Apstrīdētā norma Kodeksā tika iekļauta ar likumu “Grozījumi Latvijas Sodu izpildes kodeksā”, kas stājās spēkā 2013. gada 11. janvārī. Pieteikuma iesniedzējs piekrīt un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas, ka ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, kas ir pietiekami skaidrs un pieejams.

Taču Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētā norma nav uzskatāma par likumu “materiālā nozīmē”, jo Eiropas Cilvēktiesību tiesa jau 2019. gada 10. janvāra spriedumā “Ēcis pret Latviju” ir atzinusi, ka šī norma neatbilst Konvencijas 14. pantam.

Satversmes tiesa piekrīt, ka likumdevējam ir pienākums periodiski apsvērt, vai konkrētais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas kādā veidā nebūtu pilnveidojams (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 8. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-07-03 19. punktu*). Tiesību sistēmas un sabiedrības locekļu savstarpējo tiesisko attiecību attīstības rezultātā tiesiskais regulējums, kas savulaik bijis atbilstošs augstāka juridiska spēka tiesību normām, var novecot un galu galā pat pārkāpt personas pamattiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-30-01 19. punktu*). Latvija ir Konvencijas dalībvalsts, tāpēc tai ir saistoši Eiropas

Cilvēktiesību tiesas spriedumi lietās pret Latviju un tai jārespektē šajos spriedumos paustās atziņas par Konvencijas interpretāciju (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. novembra sprieduma lietā Nr. 2003-13-0106 secinājumu daļas 1. punktu*).

Jāņem vērā, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa spriedumu lietā “Ēcis pret Latviju” pieņēma 2019. gadā jeb sešus gadus pēc apstrīdētās normas stāšanās spēkā. Tādējādi likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, nevarēja izvērtēt šo normu saturošā likumprojekta atbilstību minētajam spriedumam.

Turklāt jāņem vērā, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesai un Satversmes tiesai, lai gan tās abas ir cilvēktiesību un pamattiesību aizsardzības mehānismi, kompetence tomēr ir atšķirīga. Satversmes tiesa saskaņā ar Satversmes 85. pantu izskata lietas par likumu atbilstību Satversmei, kā arī citas ar likumu tās kompetencē nodotās lietas. Savukārt Eiropas Cilvēktiesību tiesas uzdevums, kā tā norādījusi arī spriedumā lietā “Ēcis pret Latviju”, ir nevis veikt abstraktu likuma normu izvērtējumu, bet gan izvērtēt veidu, kādā tās piemērotas konkrētajam pieteicējam. Tādējādi Eiropas Cilvēktiesību tiesa minētajā lietā izvērtēja nevis visa Latvijas ieslodzījuma vietu režīma atbilstību Konvencijai, bet gan to, vai ar aizliegumu apmeklēt tēva bēres ir pārkāptas konkrētā pieteicēja tiesības, kas noteiktas Konvencijas 14. pantā un skatāmas kopsakarā ar Konvencijas 8. pantu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2019. gada 12. janvāra sprieduma lietā “Ēcis v. Latvia”, pieteikums Nr. 12879/09, 43. punktu*). Izskatītajā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesa secināja, ka aizliegums pieteicējam apmeklēt tēva bēres ir bijis pretrunā ar diskriminācijas aizlieguma principu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2019. gada 12. janvāra sprieduma lietā “Ēcis v. Latvia”, pieteikums Nr. 12879/09, 94. punktu*). Satversmes tiesa veiks apstrīdētās normas satversmības izvērtējumu, citstarp ņemot vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņas, kas paustas spriedumā lietā “Ēcis pret Latviju”.

Apstrīdētajā normā ietvertais tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

15. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojumam jābūt noteiktam svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Satversmes 116. pants noteic, ka personas tiesības, kas ietvertas citstarp Satversmes 96. pantā var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Ja ir noteikti tiesību ierobežojumi, tad pienākums uzrādīt un pamatot šādu ierobežojumu leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2014. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-05-01 18. punktu*).

Saeima atbildes rakstā norādījusi: pamattiesību ierobežojumam, kas neparedz to, ka pie noteiktas notiesāto grupas piederošs notiesātais varētu īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, lai apmeklētu tuva radnieka bēres, ir leģitīms mērķis – sabiedrības drošības aizsardzība. Arī visas pieaicinātās personas piekrīt, ka apstrīdētā norma ir vērsta uz sabiedrības drošības aizsardzību.

Pieteikuma iesniedzējs argumentējis, ka no apstrīdēto normu ietverošā likumprojekta sagatavošanas dokumentiem nav gūstama skaidrība par likumdevēja mērķi. Tomēr Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka aizliegums atstāt brīvības atņemšanas iestādi ir saistīts ar kriminālsoda izpildes mērķi – nodrošināt notiesātā izolāciju un uzraudzību – un šis mērķis atbilst sabiedrības drošības interesēm.

Satversmes tiesa atzinusi, ka sabiedrības drošības aizsardzība kā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir saistāma ar demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību un tiek atzīta par pieļaujamu galvenokārt tādos gadījumos, kad tiek skarti jautājumi par valsts vai sabiedrības drošības apdraudējumiem. Šādā gadījumā jākonstatē objektīvi pastāvoša vai potenciāli iespējama saikne starp konkrēta tiesiskā regulējuma pieņemšanu un sabiedrības drošības

stiprināšanu, drošības apdraudējuma novēršanu vai mazināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 12.2. punktu*).

Satversmes tiesa piekrīt, ka aizliegums ar brīvības atņemšanu notiesātai personai īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju noteikts sabiedrības interesēs, lai novērstu kārtības un drošības apdraudējumu. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādījusi, ka tiesības īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietu var tikt ierobežotas sabiedrības drošības interesēs, kā arī tādēļ, lai novērstu noziedzīgu nodarījumu pastrādāšanu (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 12. novembra sprieduma lietā "Ploski v. Poland", pieteikums Nr. 26761/95, 34. punktu*). Apstrīdētā norma ļauj brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam, pamatojoties uz šajā normā ietvertajiem kritērijiem, izdarīt ar sabiedrības drošību saistītus un citus apsvērumus attiecībā uz lūgumiem īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietu, kurus iesnieguši notiesātie, kas sodu izcieš atklātajā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē. Attiecībā uz citiem notiesātajiem, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, likumdevējs šādus apsvērumus izdarījis pats (*sk. Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas 2012. gada 6. marta sēdes protokolu un audioierakstu lietas materiālu 53.-56. un 133. lp.*).

Tādējādi aizliegums ikvienam notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, apmeklēt tuva radnieka bēres ir vērsts uz sabiedrības drošības aizsardzību.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertajam tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – sabiedrības drošības aizsardzība.

16. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārbauda:

1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi;

2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, proti, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai ierobežojums ir atbilstošs, proti, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja tiek atzīts, ka pamattiesību ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tas neatbilst samērīguma principam un ir prettiesisks (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2006-42-01 11. punktu un 2018. gada 14. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-09-0103 18. punktu*).

17. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 13. punktu*).

Apstrīdētā norma nodrošina to, ka notiesātais, kas izcieš sodu slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, neatstāj brīvības atņemšanas iestādi un ir izolēts no sabiedrības. Tādējādi apstrīdētā norma, ierobežojot notiesātas personas iespējas īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietu, samazina sabiedrības apdraudējuma iespējamību. Tam piekrīt arī Pieteikuma iesniedzējs, Saeima un pieaicinātās personas.

Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka aizliegums īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju ir piemērots līdzeklis pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa – sabiedrības drošības aizsardzība – sasniegšanai.

Līdz ar to izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

18. Pieteikuma iesniedzējs, Saeima un arī vairākas pieaicinātās personas – tiesībsargs, Solvita Olsena un Latvijas Cilvēktiesību centrs – uzskata, ka pastāv arī saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem var sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi.

Satversmes tiesa norādījusi, ka pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 21.3.2. punktu*).

Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 14. punktu*). Satversmes tiesas kompetencē ir pārbaudīt to, vai nepastāv alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19. punktu*).

18.1. Saeima, Tieslietu ministrija un Ieslodzījuma vietu pārvalde norādījušas, ka regulējums, kas šobrīd ietverts Kodeksa 49.⁴ pantā, notiesātajam dod iespēju atvadīties no mirušā radnieka tādā veidā, kas neradītu sabiedrības drošības apdraudējumu. Tādējādi tas esot uzskatāms par līdzekli, kas mazāk ierobežo notiesātā pamattiesības un vienlaikus nepakļauj apdraudējumam sabiedrības drošību.

Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka gadījumos, kad brīvības atņemšanas iestādei ir pamatots iemesls nesniegt atļauju notiesātajam atstāt ieslodzījuma vietu, notiesātajam varētu tikt nodrošināta iespēja atvadīties no mirušā tuvinieka ieslodzījuma vietā. Tomēr šāda iespēja pati par sevi, pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, nenovēršot notiesātā pamattiesību aizskārumu, kas izrietot no aizlieguma apmeklēt tuva radnieka bēres. Tā esot atkarīga no citu personu vēlmēm un iespējām, kā arī netiekot ņemta vērā bērnu rituālā nozīme. Turklāt atļauja ikvienam notiesātajam atvadīties no miruša tuvinieka ieslodzījuma vietā pati par sevi nemainot to situāciju, kad notiesātais, kurš pieder pie konkrētas notiesāto grupas, nevar saņemt atļauju apmeklēt tuva radnieka bēres.

Pēc tiesībsarga ieskata, atvadīšanās no miruša radnieka ieslodzījuma vietas teritorijā būtu atbalstāma tiktāl, ciktāl tā būtu paredzēta kā papildu iespēja gadījumos, kad pēc ieslodzītās personas tuvinieka nāves vispārējā kārtībā, ņemot

vērā individuālu izvērtējumu, tiek konstatēti apstākļi, kuru dēļ konkrētam ieslodzītajam nevar ļaut apmeklēt tuvinieka bēres. Bažas radot fakts, ka ieslodzītā iespējas atvadīties no mirušā būs atkarīgas no citu personu rīcības. Turklāt minētais regulējums neatrisināšot to situāciju, kad pie noteiktas notiesāto grupas piederōss notiesātais nevar prasīt atļauju atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, lai apmeklētu tuvinieka bēres.

Arī pieaicinātā persona Solvita Olsena norādījusi, ka atvadīšanās no miruša tuvinieka ieslodzījuma vietā nav uzskatāma par alternatīvu īslaicīgai ieslodzījuma vietas atstāšanai, apmeklējot tuva radnieka bēres. Saeimas norādītais risinājums nerespektējot bērnu kā sabiedriski nozīmīga kultūras un reliģiska rituāla nozīmi Latvijā. Attiecīgo normu piemērojot, būtu jāvērtē, vai ieslodzījuma vietā ir iespējams nodrošināt tādus apstākļus, lai tiktu ievērota mirušās personas, tās ģimenes un paša ieslodzītā cieņa.

Satversmes tiesa norāda, ka atvadīšanās no miruša tuva radnieka brīvības atņemšanas iestādes teritorijā nav uzskatāma par alternatīvu līdzekli tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību ietvertajam tuva radnieka bērnu apmeklējumam. Kā norādīts iepriekš šajā spriedumā, bērēm un bērnu rituāliem ir īpaša nozīme katra indivīda un visas sabiedrības dzīvē. Atvadīšanās no mirušā brīvības atņemšanas vietas teritorijā to nespēj aizstāt.

Tādējādi atvadīšanās no miruša radnieka brīvības atņemšanas vietas teritorijā nav uzskatāma par alternatīvu tuva radnieka bērnu apmeklēšanai.

18.2. Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka Kodeksa 49.² panta ceturtajā, sestajā un vienpadsmitajā daļā noteikti vairāki kritēriji, kas brīvības atņemšanas iestādes vadītājam jāņem vērā, individuāli izvērtējot katru lūgumu īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, un ka likumdevējs šos kritērijus varētu attiecināt arī uz notiesātajiem, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē. Individuāla izvērtējuma veikšana, iespējams, ieviešot papildu kritērijus attiecībā tieši uz iepriekš minētajām notiesāto grupām, būtu uzskatāma par šo cilvēku tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli nekā regulējums, kas ietverts apstrīdētajā normā. Tāpat varot noteikt, ka šiem notiesātajiem, īslaicīgi atstājot brīvības atņemšanas vietu,

nepārtraukti jāatrodas policijas vai brīvības atņemšanas iestādes darbinieka klātbūtnē.

Arī Saeima atbildes rakstā norādījusi, ka izpratne par ieslodzīto personu tiesību uz privāto dzīvi saturu ir mainījusies un tas konstatēts Komisijas 2020. gada 14. janvāra sēdē. Tādējādi esot nepieciešams lemt par to, kā apstrīdētās normas mērķi sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Līdzīgus argumentus paudušas arī vairākas pieaicinātās personas. Tiesībsargs norādījis, ka sabiedriskās drošības apdraudējumu var novērst ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Proti, esot individuāli jāizvērtē katra situācija un katrs konkrētais notiesātais, nevis jānoteic kāda tādu notiesāto grupa, kuriem vispār nekad nav atļauts īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu. Latvijas Cilvēktiesību centrs uzsvēris, ka katrā gadījumā būtu vērtējams samērīgums starp personas tiesībām uz privāto dzīvi un sabiedrības drošību, nevis piemērojams vispārējs aizliegums noteiktām notiesāto grupām īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietas teritoriju.

Apstrīdētā norma paredz tajā iekļautā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi sasniegt, atļaujot īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi notiesātajam, kas pieder pie kādas no noteiktām notiesāto grupām, proti, pie notiesātajiem, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. Taču, pat ja notiesātais pieder pie kādas no minētajām notiesāto grupām un drīkst lūgt atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, šāda iespēja viņam ne visos gadījumos tiek garantēta. Saskaņā ar Kodeksa 49.² pantu par šādas atļaujas piešķiršanu katrā gadījumā lemj brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks. Kā norādījusi arī Tieslietu ministrija, atbilstoši Kodeksā paredzētajai kārtībai notiesātā lūgums ļaut viņam īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju tiek rūpīgi izvērtēts atbilstoši noteiktiem kritērijiem, lai novērstu iespējamu sabiedrības drošības apdraudējumu. Tātad likumdevējs ir noteicis, ka sabiedrības drošības labad atļauja īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju piešķirama, izvērtējot to, vai konkrētais ieslodzītais neradīs sabiedrības drošības

apdraudējumu. Tomēr likumdevējs nav paredzējis šādu izvērtējumu attiecībā uz tiem ieslodzītajiem, kuri sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē. Personai, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, apstrīdētā norma neparedz iespēju īstenot tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, apmeklējot tuva radnieka bēres. Tādējādi secināms, ka šādai personai tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību šajā to tvēruma daļā ir liegtas pēc būtības.

Saskaņā ar Kodeksa 50.⁴ panta pirmo daļu slēgtajā cietumā sodu izcieš ar brīvības atņemšanu notiesātie vīrieši par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, kā arī notiesātie, kas pārvietoti no daļēji slēgtā cietuma par rupjiem vai sistemātiskiem režīma pārkāpumiem. Savukārt Kodeksa 50.⁵ panta pirmā daļa noteic tās notiesāto grupas, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietumā. Pie šīm grupām pieder sievietes, kas izdarījušas tīšus noziegumus, vīrieši, kas izdarījuši mazāk smagus noziegumus, un citi.

Krimināllikuma sevišķajā daļā ir norādīti smagi un sevišķi smagi noziegumi, kas vērsti pret ļoti atšķirīgām interesēm un tiesībām, piemēram, pret personas dzīvību, veselību, pamattiesībām un pamatbrīvībām, brīvību, tikumību un dzimumneaizskaramību. Arī atsevišķi Krimināllikuma XVII nodaļā norādītie noziegumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem ir smagi vai sevišķi smagi. Ir arī tādi smagi un sevišķi smagi noziegumi, kas vērsti pret dabas vidi, īpašumu, vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību, satiksmes drošību, pārvaldības kārtību un jurisdikciju. Arī atsevišķi noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā, valsts institūciju dienestā un militārajā dienestā Krimināllikumā ir definēti kā smagi vai sevišķi smagi noziegumi. Smagi un sevišķi smagi noziegumi ir arī tādi nodarījumi, kas vērsti pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds, kā arī noziegumi pret valsti (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.2.1. punktu*).

Ar apstrīdēto normu ikvienam, kas sodīts par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kā arī notiesātajai personai, kas ieslodzījumu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, ir liegtas tiesības apmeklēt tuva radnieka bēres. Citiem vārdiem sakot, likumdevējs ir turējies pie

pieņēmuma, ka visas personas, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, vienlīdz lielā mērā apdraudētu sabiedrības drošību, ja saņemtu atļauju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, lai apmeklētu tuva radnieka bēres.

Satversmes tiesa norāda, ka arī ieslodzītajam, kas izdarījis smagu vai sevišķi smagu noziegumu un tādēļ sodu izcieš slēgtajā cietumā, kā arī ieslodzītajam, kas sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, tāpat kā visiem citiem ieslodzītajiem ir tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Kā jau tika norādīts iepriekš, Satversmes 96. pantā ietvertais tuva radnieka bērnu apmeklējums ir attiecināms arī uz notiesātajiem, kas izcieš brīvības atņemšanas sodu. Lai šāda iestādei īpaši pakļauta persona varētu apmeklēt tuva radnieka bēres, tai jādod atļauja īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju. Katrā atsevišķā gadījumā vērtējams, vai notiesātā tuva radnieka bērnu apmeklējums ir samērīgs ar sabiedrības drošības interesēm.

Apstrīdētajā normā ietvertajam aizliegumam līdzīga aizlieguma noteikšana var būt attaisnojama, ja tā ir pamatota. It īpaši pamatojums nepieciešams tad, ja likumdevējs nolēmis kādai notiesāto personu grupai, kas klasificējama pēc likumdevēja definētas pazīmes – soda izciešana slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē –, vispār liegt apmeklēt tuva radnieka bēres (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.2.1. punktu*). Tomēr no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs būtu izvērtējis, vai ikviens ieslodzītais, uz kuru attiecas likumdevēja definētā pazīme, ir tāds, kuram pilnībā atņemamas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību šajā aspektā. Proti, vai tiešām ikkatrs ieslodzītais, kas izdarījis kādu no iepriekš minētajiem Krimināllikumā paredzētajiem atšķirīgajiem noziedzīgajiem nodarījumiem un sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, uzskatāms par tik būtisku draudu sabiedrības drošībai, ka viņam noteiktais aizliegums īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, lai apmeklētu tuva radnieka bēres, ir pamatots.

Ieslodzītā tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību un līdz ar to arī iespēja šīs tiesības īstenot, apmeklējot tuva radnieka bēres, nav absolūtas. Tas, vai ikkatrā gadījumā ieslodzītā lūgums ļaut viņam īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, lai apmeklētu tuva radnieka bēres, ir apmierināms, jāvērtē, ņemot vērā visus konkrētos apstākļus. Vērtējot, vai ieslodzītajam dodama atļauja īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju, var tikt ņemts vērā viņa izdarītā noziedzīgā nodarījuma veids un smagums. Tomēr tas nedrīkst būt vienīgais kritērijs, kas ņemams vērā, individuāli izvērtējot attiecīgu lūgumu.

Satversmes tiesa atzīmē arī to, ka atbilstoši Kodeksa 8. pantam sodu izpildes mērķis ir nodrošināt personas resocializāciju un tiesisku uzvedību pēc soda izpildes. Lai resocializācija būtu iespējama, nepieciešams uzlabot notiesāto attiecības ar ģimeni, veicinot atgriešanos tajā (*sk., piemēram, Ministru kabineta 2015. gada 24. septembra rīkojumu Nr. 581 "Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņu 2015.–2020. gadam īstenošanas plānu"*). Stablas attiecības ar ģimeni un pozitīva attieksme pret sabiedrību kopumā var ne tikai veicināt resocializāciju, bet arī novērst noziedzīgu nodarījumu recidīvu (*sk.: Van Zyl Smit D., Snacken S. Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights. Oxford: Oxford University, 2011, p. 213*). Atļauja īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietas teritoriju ir viens no veidiem, kādos var atbalstīt šādu attiecību veidošanos (*sk.: Meijer S. Rehabilitation as a Positive Obligation. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2017, Vol. 25, p. 152, 154*).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādījusi, ka tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību negarantē apcietinātas personas bezierunu tiesības apmeklēt radniekus (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 13. janvāra lēmumu lietā "Georgiou v. Greece", pieteikums Nr. 45138/98*). Tomēr valsts var liegt personai tiesības apmeklēt tuvu radnieku – piemēram, tādu kā vecāki – bēres tikai tad, ja tam ir pārliecinoši iemesli un alternatīvu risinājumu rast nav iespējams (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 12. janvāra sprieduma lietā "Feldman v. Ukraine (no. 2)", pieteikums*

Nr. 42921/09, 34. un 35. punktu). Individuāls situācijas izvērtējums veicams pat tādos gadījumos, kad ieslodzītais pastrādājis smagus noziegumus (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 6. decembra sprieduma lietā “*Kanalas c. Roumanie*”, pieteikums Nr. 20323/14, 61. punktu).

Ar ANO Ģenerālās asamblejas 2015. gada 17. decembra rezolūciju Nr. 70/175 apstiprināto Minimālo standartnoteikumu par apiešanos ar ieslodzītajiem 70. punkts paredz: ja vien konkrētās lietas apstākļi to pieļauj, ar brīvības atņemšanas sodu ieslodzītajam dodama atļauja vienam vai konvoja pavadībā apmeklēt tuva radnieka bēres (sk. ANO Ieslodzīto režīma minimālo standartnoteikumu 70. punktu).

Tāpat vairākos Eiropas Padomes dokumentos norādīts, ka ieslodzītajiem būtu piešķiramas tiesības īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu, citstarp tādēļ, lai apmeklētu radnieku bēres. Saskaņā ar Eiropas Padomes Ministru komitejas 2006. gada 11. janvāra ieteikumu Rec(2006)2 “Eiropas cietumu noteikumi” 24.7. apakšpunktu katrā gadījumā, kad vien tas iespējams, notiesātajam dodama atļauja vienam vai konvoja pavadībā apciemot slimu radnieku vai apmeklēt radnieka bēres. Eiropas Padomes Ministru komitejas 1982. gada 24. septembra ieteikumā R(82)16 par tiesībām atstāt cietumu norādīts, ka šādas tiesības padara ieslodzījuma vietas humānākas un uzlabo ieslodzījuma apstākļus. Tiesības atstāt ieslodzījuma vietu, lai apmeklētu radnieka bēres, piešķiramas arī ieslodzītajiem, kuri sodu izcieš slēgtos cietumos, ja vien, individuāli izvērtējot tādos aspektus kā pastrādātā noziedzīgā nodarījuma smagums un veids, izciestā soda ilgums, notiesātās personas uzvedība, potenciālais sabiedrības drošības apdraudējums un citi, netiek konstatēts, ka attiecīgā persona ir bīstama sabiedrībai.

Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē ir iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem. Proti, pastāv alternatīvs, ieslodzītās personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību mazāk ierobežojošs līdzeklis – katra ieslodzītās personas lūguma ļaut tai īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju individuāla izvērtēšana, ņemot vērā iepriekš minētās atziņas un Kodeksa 49.² pantā ietvertos kritērijus. Šāds regulējums ļautu individuāli izvērtēt

risku, kādu katrs ieslodzītais varētu radīt sabiedrības drošības interesēm. Tādējādi vienlaikus tiktu aizsargāta gan sabiedrības drošība, gan ieslodzītā tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Šāds līdzeklis ir uzskatāms par saudzējošāku līdzekli, ar kuru leģitīmo mērķi iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. pantam.

19. Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu. Tā kā apstrīdētā norma ir atzīta par neatbilstošu Satversmes 96. pantam, vairs nav nepieciešams vērtēt šīs normas atbilstību Satversmes 91. pantam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2017-11-03 15. punktu*).

Satversmes tiesa vērš likumdevēja uzmanību uz to, ka apstrīdētā norma paredz atšķirīgas tiesības un līdz ar to rada atšķirīgu tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojumu notiesātajiem, kas sodu izcieš dažādos soda izciešanas režīmos. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2018-25-01 secināja, ka notiesātajiem vīriešiem un sievietēm noteikto tiesību un ierobežojumu apjoms katrā soda izciešanas režīmā pakāpē ir atšķirīgs, un nolēma, ka tiesiskais regulējums, kas tikai pēc dzimuma kritērija, neņemot vērā katras notiesātās personas individuālās vajadzības un riskus, notiesātajiem vīriešiem paredz stingrāku soda izciešanas režīmu, kā arī no tā izrietošas atšķirīgas tiesības un ierobežojumus (īpaši tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ierobežojumus) salīdzinājumā ar notiesātajām sievietēm, nenodrošina notiesāto vīriešu tiesību ievērošanu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-25-01 29.2. punktu*).

20. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Pieteikuma iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no aizskāruma rašanās brīža. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku, jāņem vērā, ka tās uzdevums ir pēc iespējas novērst pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*).

Lai pēc iespējas novērstu nelabvēlīgās sekas, ko Pieteikuma iesniedzējam radījusi apstrīdētās normas piemērošana, attiecībā uz viņu tā ir atzīstama par spēkā neesošu no pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Attiecībā uz citām personām apstrīdētā norma zaudē spēku no šā sprieduma publicēšanas dienas. Satversmes tiesa norāda, ka, izskatot to notiesāto, kuri sodu izcieš slēgtā cietumā un daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, iesniegtos lūgumus īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādes teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi, ir tieši piemērojams Satversmes 96. pants, kā arī šajā spriedumā ietvertās atziņas. Līdz jauna normatīvā regulējuma spēkā stāšanās brīdim šādiem lūgumiem var tikt piemērota tāda pati kārtība, kādā tiek izskatīti lūgumi, kas saņemti no notiesātajiem, kuri sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, atklātajā cietumā vai audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, kā arī 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Latvijas Soduzpildes kodeksa 49.² panta pirmo daļu, ciktāl tā neparedz notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, iespēju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam.

2. Attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju Juri Krasovski atzīt Latvijas Sodū izpildes kodeksa 49.² panta pirmo daļu, ciktāl tā neparedz notiesātajam, kas sodu izcieš slēgtā cietumā vai daļēji slēgtā cietuma soda izpildes režīma zemākajā pakāpē, iespēju īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas vietas teritoriju sakarā ar tuva radnieka nāvi, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam un spēkā neesošu no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Ineta Ziemeļe